

Telesforo Monzonen ohoretan

J. OSTOLAZA

Larraine

Zuberoako mendien artean, Orhiren magalean, Sakartea eta Bortxuren ingurumarian kokatzen da Larraineko herria. 217 bizizale ditu gaur egun, -XX. mende hasieran milatik gora zituenean-, baina nekazaritza eta oihangintzaren krisiak herria odolustera eraman du.

600 metrotik gora dagoen herri honek bere urteko ekitaldirik garrantzitsuena ospatuko du gaur: *Telesforo Monzon* pastoral. Bergaran 1904. urtean sortu zen euskal politikari eta kultur eragilearen bizitza eta borrokak erakutsiko dituzte larraindarrek pastoral edo traieriaren bitartez. 3 ordu baino gehiago iraunen duen herri antzerkiak 97 herriko aktore, 17 dantzari eta 14 musikari izango ditu taulagailuan, eta zazpi hilabetez egin lana erakutsiko dute.

Larraineko herriak duela 20 urte montatu zuen azken pastoral. Ordungo hartan Fernando Aire Xalbador, Urepeleko artzain eta bertsolaria izan zen pastoralaren gaia eta Roger Idiart zenak idatzi zuen. Gaur emango duten pastoral Jean Bordaxar Arrokiagako idazle eta musikariak idatzi du Monzonen bizitza ardatz izanik. Bordaxarrek Monzonen papera antzeztu zuen 1995ean, Arrokiagan eskaini zuten Agirre Presidentea pastoralean, Jean Louis Davantek idatzia. Ordudanik beti izan du Monzonen pertsonaia barnean iltzatua, eta pastoral bat idaztea otu zitzaion Bergarako politikaria ohoratzeko xedez.

Larraineko herriak duela 20 urte prestatu pastoralaren aurretik beste hiru eman zituen XX.mendean: *Hiru martirioak* izenekoa 1901ean, *Jeanne d'Arc* 1922an eta *Napoleon* 1953ean. Pastoralen izenburuak irakurri besterik ez dago jakiteko zer nolako gaietaz

atontzen ziren pastoralak joan den mende erditsura arte. Frantziako pertsonaia mitikoak edo eliza ingurukoak ziren pastoral egileen galak. Poliki-poliki tematika aldatuz joan da eta Euskal Herriko pertsonaia indartsuek hartu dute protagonismo nagusia: Etxahun koblakaria (1953), Matalaz (1955), Berreterretx (1958), Santxo Azkarra (1963), Ximena (1979), Iparragirre (1980), Agosti Xaho (1988), Harizpe (1991), Sabino Arana (1996), Etxahun Iruri (2001) edo Xahakoa (2010), besteak beste. Pastoral idazleen eragina nabarmena izan da aldaketa horretan eta azken hamarkadetako pastoral idazle nagusienak honakoak izan dira: Junes Casenavek, hamar pastoral idatzirik; Jean Louis Davantek sei; Pierre Paul Berzaitzek bost, eta gairontzekoek bat edo bi idatzi dituzte: Allande Agergarai, Jean Mixel Bedaxagar, Roger Idiart, Patrick Kehelle Kanpo, Niko Etxart edo Dominika Rekalte, besteak beste. *Telesforo Monzon* pastoralara Jean Pierre Rekalte oholtzaratu du eta sujet edo protagonista nagusia Dominique Urruty izanen da, Jean Louis Araburu aritu delarik kantariak treba-tzen. Orotara 12 kanta entzungo dira pastoralean, gehienak Monzonek idatzi zituenak: *Batasuna*, *Itziarren semea*, edo pastoralara irekiko duen *Nik euskarari bai*. Jean Bordaxar pastoralaren idazleak bost kanta ere moldatu ditu bereziki gaurko, eta Jean-Do Iriart herri-tarrak pastoralara bukatzeko kantatuko den abestia asmatu du.

Telesforo Monzon Ipar Euskal Herrian hil zen, Baionan, hain zuen ere, 1981ean, duela 30 urte. Espainiako Gerla Zibila piztu ondoren, erbesteko euskal gobernua izan zen Parisen. 1953. urtean Euzko Alderdi Jeltzaletik aldendu eta ezkerreko abertzaleengana hurbiltzen hasi zen, eta 1969. urtean euskal errefuxiatu politikoak sustengatzeko Anal Artea elkarte sortu zuen Donibane Lohizunen. Ipar Euskal Herria ederki ezagutzen zuen Monzonek, eta alde batetik bestera ibiltzen zen euskal kultur ekimenak akuilatzen: antzerkigintza eta kantagintza, batez ere. Berak zituen Pantxoa eta Peio kantuaren mundura erakarri eta bere kanten hitzak eskaini zizkien. Antzerki lanak ere idatzi zituen Iparraldeko taldeentzat, denak ere, mezu politiko azkarrarekin. Sebastian Ithurriague Larraineko alkatearen ustez *Monzon* pastoralari esker, larraindarrek duten identitate eta atxekimendu handia agerian geldituko da: "Ohorea da; harro gaude Monzonen pertsonaia erakutsiko dugulako, pertsona horrek ainitz egin zuelako Euskal Herriarengatik eta euskal lurraldeagatik".

Monzon pastoralara 15.30ean hasiko da eta 3.800 pertsonentza-

ko tokia prestatu dute Larrainen. Txartelak 13 eurotan salgai dira. Hurrengo larunbatean, hilaren 13an, berriro emango dute pastoralara Larrainen eta iraillean Bergaran eskainiko dute. Gaurko egitaraua goizeko 10.30ean hasiko da, pastoraleko arizaleekiko mezarekin. Ondoren karrika itzulia egingo da, bazkaria 12.30ean eta pastoralaren agerraldia 15.30ean izango da. Egun pasa osoa.

Auskalo gero 50eko hamarkadak ezarri zituzten lekuak. Pato Suduperen berriaz, 800 orrialde estu-mestu betetzeko liburu materiala eman dio, hau bitartean: I. Hekuntza eta ideologia eta baldak; II. Kazetortza eta saiakerak; III. Antzerkia eta hamarkadaren eztabaidak. Hirurak ere ezinbestekoak ondorengo elorri zen 60ko hamarkada uertzeke.

"Egia esan, 50 urteen misterioak ez dira, baina ezagutzen ez diren misterioak izaten da: Hiri nekak ezan izan dute, garaiketan euskaraz ezarri ez zegoela. Orain bistan gelditzen da, nik ez niela ezarri ezagutzen, esan izan beharke nola da." Hona Joke Auzmendi 70 urteko gaztearen aitortzea 50eko hamarkadako euskarazko literatura (Pato Sudupe. *Unusque Vtrosque*, 2011) sailaren hitzetan. Eta esaten: "Orain baska ere gurean gogoratzen ditugu, baina gurean aurreko zaharrek, egun dira, berrak izan dira guretzako mugitendua eta joera berriak martxoan jarri dituztenak".

Pato Suduperen lan iragarri eta emaitza sinergikoz honak harritzen tesia du orainiztat eko egiteak baina gortzen duenaz, ezinbesteko samarra da. Tesia eta ezinbesteko ez dauka baina ezin izaten irakurtzeaz eritoko aurkezpenak orainak baina behar bada, zorropoaren literatura aintzakozat hartu eta "gurean egiten atera begiratzeko kaltetik ez dabilen izate duten" irakurleentzat.

Mordorika dira Sudupek hiru bitartean zehar aipatzen dituen klaseak baina aurkezpenak berrogeita hamabikoen daten izenak zehaztu dituz, zeinetatik nik hurrengo hamabi edo hurrengo aurreko egutegia irakurri 1965etik 1970era bitartean, eta euren bitartean berriaz oraindik ere bizi diren.